

В. С. Прокопчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВНЕСОК КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ОХОРОНУ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ АРХІВНОЇ СПАДЩИНИ (1919-1920 рр.)

У статті досліджується роль колективу Кам'янець-Подільського державного українського університету в розбудові державної системи охорони пам'яток старовини, і в першу чергу – документальної архівної спадщини в 1919-1920 рр., складний і драматичний період утвердження незалежної Української Народної Республіки.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, університет, пам'ятка, документ, архів, охорона старожитностей.

Роль викладачів Кам'янець-Подільського державного університету, зокрема П.В. Клименка, П.Г. Клепатського, Ю.Й. Сіцінського, Є.Д. Сташевського та ін. у розбудові національної системи охорони пам'яток історії і культури, досліджувалася в працях О.М. Завальнюка, О.Б. Комарніцького, І.С. Старенького та ін. [1; 5; 7; 13; 15].

У цій статті акцент робиться на внеску щойно створеного колективу державного українського університету в Кам'янці-Подільському у формування системи охорони архівних пам'яток у час перебування уряду Директорії в місті, організації діяльності університетського архіву, який в умовах посиленого нищення документів ліквідованих губернських установ, закладів, організацій перебрав на себе функції їх рятування, охорони, збереження і використання. Поглиблено розкривається діяльність університетського архіваріуса Павла Олександровича Богацького.

Перша світова війна і революційні події завдали важких втрат пам'яткам старовини – музейним, архівним, книжковим – як у ході евакуації, так і в зв'язку з ліквідацією низки дореволюційних установ та організацій.

Був майже повністю знищений архів контрольної палати, зокрема матеріали, що стосувалися казенних маєтків та промисловості Поділля, архіви Подільської духовної семінарії, казначейства, міської та повітової поліції, частково – канцелярії губернатора, Подільської єпархіальної консисторії, продано в крамниці та на переробку справи колишньої Переяславської духовної консисторії XVIII ст. [1, с.117].

У зверненні представників інтелігенції до голів Ради народних міністрів і Трудового конгресу, до міністра народної освіти 22 серпня 1919 року з болем зазначалося, що «архів Кам'янецької міської управи упав у вигрібну яму, а окремі частини всіляких архівів опинилися в крамницях як обгортковий папір», «... у місті Хмільнику на Поділлі «десь зник», як оповідає міське самоврядування, весь архівний матеріал за XVII-XVIII ст., у містах Літині, Летичеві та Брацлаві потроху зникає, а деінде, як наприклад, у Вінниці і других, він уже давно зник» [1, с.103].

У с. Антополі Ямпільського повіту була розкидана бібліотека XVI ст., частина книг втрачена. Розграбовані архівна й бібліотечна збірки графа Потоцького в Антонінах.

Безслідно зникло 900 пудів справ Подільського губернського правління. Польськими військовими пограбовано архів Подільського дворянського депутатського зібрання. У журналі «Українська старовина» наводились свідчення сучасників, за якими в Кам'янці всі склепи були заповнені архівними матеріала-

ми, а найбільше архівів загинуло на паперовій фабриці Л. Коцебу в Совиному Яру, куди вивозились архіви цілими фурами для переробки як сирець» [1, с.117].

Не в кращому стані опинились архіви на Дунаєвеччині. За спогадами І.А. Кушніра, вхід до Михайлівського палацу Стефана Маковецького підірвали солдати-дезертири, з якими до помешкання ввірвалися й селяни. Вони грабували посуд, меблі, одяг, картини в пошуку коштовностей, розкидали бібліотеку, архів. Цю дику оргію докінчила пожежа. «Ми гралися біля хати, коли хтось вдарив у дзвони, – розповів авторові вже покійний виходець з Михайлівки М.А. Романюк. – Батько і мати схопили відра і кинулися до палацу, над яким клубочився дим...» [12, с.70]. Подібним чином розтягалися і нищилися бібліотеки і архіви інших поміщицьких маєтків, покинутих установ та організацій.

Актом від 18 червня 1926 р., зі слів Могилівського голови сільради Буяра, зафіксовано: «Весь архів бувшого волосного правління (Дунаєвечького волосного правління. – В.П.), якого налічувалося до 100 пудів, знищено за часи горожанської війни поляками в 1920 році, з якого залишилися лише остатки окремих різних паперців вагою приблизно 1-2 пудів» [14, с.68].

На захист пам'яток старовини піднялася інтелігенція, зокрема колектив Кам'янець-Подільського державного українського університету. Автор статті «Архіви України» в «Енциклопедії історії України» про цей період повідомив: «Нинішня організація архівної системи України бере свій початок з 1919 року». І зразу ж, обминувши кам'янецький період українського архівотворення, повів мову про початок радянської доби: «Від 1920 вона розвивалася централізовано під керівництвом гол. архів. управління позашкільного від. Нар. комісаріату освіти УСРР...» [9, с.140]. Але ж саме в Кам'янці-Подільському 1919 року зусиллями держави і громадськості робилися відчайдушні спроби рятування від нищення й пограбування пам'яток історії і культури, дії з одержавлення архівної справи, її реорганізації і централізації, створення відповідних управлінських структур та архівної мережі. Здійснювалися ці заходи в умовах воєнної блокади міста, що стало державним центром – тимчасовою столицею Української Народної Республіки, влада в якому тільки 1919 року шість разів переходила з рук у руки.

Активну діяльність у цьому напрямку розгорнули представники професорсько-викладацької корпорації новоствореного університету. Підтримані ректором Іваном Огієнком вони ще весною 1919 року створили архівну комісію, до складу якої ввійшли П.В. Клименко – декан історико-філологічного факультету, приват-доценти О.З. Неселовський, П.Г. Клепатський, Ю.Й. Сіцинський, Л.Б. Б'ялковський та інші. 13 травня члени комісії подали до ради професорів листа, пропонували звернутися до ревкому щодо передачі університету архіву колишнього Подільського жандармського управління та Подільського окружного суду, ліквідованих у ході революційних подій. Мотивували потребою мати в університеті для навчально-дослідної роботи не тільки сучасну бібліотеку, а й науковий архів [1, с.13-14]. Більшовицька влада в місті не збиралася підтримувати професорську корпорацію, вважаючи університет «громадським клубом». Більше того, був закритий богословський факультет, заарештовані декан В.О. Біднов та професор Л.Т. Білецький, реквізована університетська друкарня і папір, а наприкінці травня навчальний корпус переданий для потреб Бессарабського полку. Однак не збиралися здавати позиції й члени архівної комісії. З поверненням Директорії активісти провели низку зібрань, на яких порушили актуальні питання охорони пам'яток, прийняли відповідні рішення. Зокрема, 31 липня, на черговому засіданні архівної комісії, було обговорено і складено текст протесту проти нищення архівів. 4 серпня – вироблений і погоджений текст заяви, яку університет мав задресувати міністру народної освіти. Звернувши увагу на фак-

ти масового нищення документів в умовах нестачі як обгорткового, так і чистого паперу, комісія пропонувала «негайно заборонити безоглядне нищення або продаж архівів», створити постійну комісію із знавців архівної справи та археографів, яка мала б право відбирати з архівних документів установ найбільш цінні для науки. Для збереження відібраного відкрити певні сховища, свого роду державні архівні установи. Пропонувалося підготувати для архівних комісій в інших губерніях інструкцію та закон про архівну справу. Для початку роль державних архівосховищ, на думку членів комісії, могли б взяти на себе університети, зокрема в Кам'янці-Подільському – державний український університет, в якому «праця тимчасової архівної комісії, негайно заснованої у Кам'янці, під доглядом історично-філологічного факультету, до переведення належного Закона, дасть можливість урядовим установам використовувати велику кількість документів, не маючих наукової цінності для задоволення їх потреб у чистому папері» [1, с.101].

Таке звернення не залишилося без уваги державників. 11 серпня 1919 р. товариш міністра народної освіти Никифір Григорійв запропонував професору П.В. Клименку, організатору громадського руху за врятування пам'яток старовини, очолити в Головному управлінні мистецтв Міністерства народної освіти відділ охорони пам'яток старовини і мистецтва. З огляду на ситуацію Пилип Васильович взяв на себе цю відповідальну місію і за короткий час здійснив низку заходів з охорони пам'яток старовини, у першу чергу – архівних.

30 серпня 1919 року в складі відділу було створено архівну комісію, яку очолив сам П.В. Клименко. Комісія взялася за розробку нормативних пам'ятко-охоронних актів, зокрема інструкції з охорони пам'яток, здійснення централізованого керівництва охороною архівів, контролю за утилізацією документального масиву губернських установ й передачею його на паперову фабрику Лідії Коцебу в Совиному Яру.

У різні установи та організації був направлений обіжний лист з вимогою терміново вжити заходів, «... щоб зберегти те, що ще залишилося», розгорнути роз'яснювальну роботу серед військових і цивільних «про ту шкоду, яка робиться національній справі держави – нищення бібліотек і архівів» [1, с.339].

Була підготовлена і 19 вересня затверджена П.В. Клименком «Інструкція фахівцям для роз'їздів Головного управління мистецтв та національної культури відділу охорони пам'яток старовини та культури».

Українська влада планувала активізувати роботу діючих, а де потрібно створити нові губернські архівні комісії, розробила навіть проект положення «Про губернські учені архівні комісії для охорони і дослідження старовини».

30 серпня 1919 року Міністерство народної освіти УНР видало підготовлений відділом охорони пам'яток старовини та мистецтв наказ, яким доручило губернським та повітовим комісарам «взяти під свій догляд всі пам'ятки старовини й мистецтва, охороняти їх від нищення, псування й продавання в руки скупщиків для вивозу за кордон, а також пильнувати, аби музеї, бібліотеки, закладені за часів старого ладу і під час українського і большевистського панування, не розбиралися, не продавалися, не розкрадалися ким би то не було» [1, с.340].

На початку вересня 1919 року архівна комісія підготувала проект закону «Про охорону пам'яток старовини і мистецтва». Закон передбачав систему покарань за нищення пам'яток старовини, аж до двох років тюрми. Для посилення роз'яснюючої роботи, публікації цінних документів і наукових досліджень був започаткований архівно-музейний часопис «Українська старовина». До його редакційного комітету ввійшли Пилип Клименко, Осип Назарук, Іван Кревецький. Перше і єдине число побачило світ 1 листопада 1919 р. і вмістило десять матеріалів. Серед них: статті О. Благодира – директора Українського військово-історичного музею «З мартироло-

гії української старовини», П. Клименка – «Архівна справа на Україні», «Українська мистецька старовина та її національний зміст», О. Прусевича – «Пам'ятки фортифікаційної штуки на Поділлі», а також обіжники Міністерства народної освіти УНР, витяги з протоколу засідань комісії з охорони пам'яток старовини і мистецтва, що стосувалися форм і методів охорони пам'яток старовини, архівних документів [16].

Із стабілізацією воєнної ситуації деяких заходів щодо посилення охорони архівно-документальної бази вжив і голова Директорії Симон Петлюра. 16 вересня 1919 року він затвердив штат архівної комори, яка мала бути облаштована в Кам'янецькій фортеці. За розпорядженням Головного отамана у війська був надісланий наказ про посилення охорони «скупчених в ріжних місцях на терені України: в Кам'янці-Подільському, Проскуріві, Могиліві, Винниці, Житомирі, Одесі і ін. діл, книг і ріжних листувань штабів... , які уявляють велику вартість з боку науково-історичного і з боку національного». Відповідальність за охорону документальних архівів частин покладалася на «військових начальників» і «начальників повітів». Вони зобов'язані були в тридцятиденний термін зареєструвати отримані документи, «звезти до одного помешкання, найбільш забезпеченого від знищення, а опис про кількість їх надіслати до військово-історичного відділу Генерального штабу» [6]. Головне управління генштабу Дієвої армії УНР розіслало у війська інструкцію для військових архівних комісій.

У вересні постанову про охорону пам'яток старовини і мистецтва прийняла Рада народних міністрів УНР, застеревивши державні, громадські та приватні установи, організації про відповідальність за збереження архітектурних, архівних, бібліотечних, музейних пам'яток, які «знаходяться під охороною й доглядом держави». Відповідальність за охорону збірок історико-культурних пам'яток покладалася на Головне управління мистецтв та національної культури, його відділи, секції [1, с.17].

Важливу роль у збереженні архівних документів відіграв Кам'янець-Подільський державний український університет. Значну роботу, як зазначено вище, провела університетська архівна комісія на чолі з П.В. Клименком. Вона ж поставила на чергу дня створення в університеті науково-дослідного архіву і з його допомогою рятування архівів ліквідованих у ході революції державних установ.

1 вересня 1919 року ректор університету звернувся до Міністерства народної освіти по сприяння в отриманні архіву і бібліотеки колишнього дворянського депутатського зібрання. На листі І. Огієнка товариш міністра народної освіти Н.Я. Григорійв наклав резолюцію: «Управлінню мистецтв. Прохати Міністерство внутрішніх справ передати архів і бібліотеку» [1, с.18]. А 19 вересня 1919 р. за його ж підписом міністру внутрішніх справ УНР було задресоване звернення про сприяння в передачі університету архівів ліквідованих губернських установ, які перебували без догляду, нищились, а з передачею до вишу могли бути збережені й ефективно використані в навчально-дослідних цілях. Це стосувалося в першу чергу архівів дворянського депутатського зібрання, жандармського управління, губернського статкомітету [1, с.49]. 12 листопада 1919 р. в газеті «Боротьба» з'явилося повідомлення про те, що згідно наказу головного отамана С. Петлюри університету передається архів колишнього жандармського управління [8].

Ці події дали підставу дослідникам вважати осінь 1919 року часом заснування університетського науково-дослідного архіву. Однак відомі дослідники історії вищої освіти в Україні та архівної справи професор О.М. Завальнюк та доцент О.Б. Комарницький вважають, що часом заснування університетського архіву слід вважати січень-лютий 1920 р. і наводять на підтвердження своїх висновків слушні аргументи [1, с.18]. Вони ж підтверджують оприлюднений нами ще 1999 року факт праці в університетському архіві Павла Олександровича Богацького, сина нестеровецького священика з Дунаєвеччини [10]. Саме йому

випало впорядковувати, описувати і зберігати як університетські документи, так і архіви ліквідованих губернських установ, передані університету.

Хто він Павло Богацький? Народився 4 березня 1883 року в сім'ї парафіяльного священика в містечку Купині (нині – село Городоцького району на Хмельниччині). Був другою дитиною. Згодом братів і сестричок стало аж шістнадцять, вижило – десять. З Купина батька перевели до Грицькова, а згодом – до Нестерівців, де прожили Богацькі більше двох десятків років. Діти виховувались в душі любові до України, стали патріотами. Ліда і Борис були розстріляні чекістами у Вінниці ще 1922 року, Олена – учителька початкової школи – брала активну участь у Дунаєвецькій «Просвіті», Дмитро очолював Кам'янець-Подільське наукове товариство ВУАН і 1930 року був репресований у справі «Спілки визволення України», прислужився українській справі і брат Юрій, що врятувався від репресій виїздом за кордон [11].

Павло початкову освіту здобував з допомогою сільського дядя К. Ковальського, середню опановував у Подільській духовній семінарії, з якої 1903 року був виключений за участь у семінарській українській громаді та випуск стінгазети «Проба сил». Відтак вступив до офіцерської школи у Вільно, яку у званні підпоручника закінчив 1906 року. Був направлений на Далекий Схід, на російсько-японський фронт. Але, на щастя, війна закінчилася, поки молодий офіцер туди доїхав. Службу проходив у Ромнах на Полтавщині, потім у Києві. У розпал першої російської революції був заарештований за заборонену діяльність і звільнений з армії. У 1907-1908 рр. навчався на агрономічному відділі Київського політехнічного інституту.

Ще з семінарських часів долучився до літературної і журналістської праці. 1907 року разом Микитою Шаповалом у Києві почав видавати журнал «Українська хата», був його редактором, сприяв літературній діяльності В. Винниченка, М. Вороного, М. Євшана, А. Животка, Г. Журби, О. Кобилянської, Б. Лепкого, О. Олесья, М. Рильського, П. Тичини, Г. Чупринки та ін. 1914 року царська влада заборонила випуск журналу, а його редактора П.О. Богацького, як неблагонадійного, вислала до Сибіру [13, с.8-9].

Повернувся з початком Української революції, у квітні 1917 р., на першому Українському національному конгресі, де головував М.С. Грушевський, був обраний секретарем. За рекомендацією М. Шаповала був призначений начальником столичної міліції. У Кам'янець-Подільський прибув 1919 року в званні отамана, командира коша охорони республіканського ладу. Після відходу українського війська за Збруч, Павло Олександрович повернувся до Кам'янця-Подільського. Пізніше, в еміграції, про цей період згадував: «Зліквідувавши свої службові зв'язки з Міністерством Внутрішніх Справ, я не міг залишитися без якоїсь платної праці, щоби утримувати себе та родину, та вдався по неї до Ректора Українського державного університету, де думав знайти найбільш відповідну мені роботу... В університеті, як я довідався, є вакантною посада архіваріуса. Я подав відповідне прохання Професорській Раді університету» [4, с.330].

У споминах «З пережитого» розповів, як професорська рада розглядала питання його призначення. Проголосували одностайно. Єдиний приват-доцент університету Юхим Сіцинський кинув репліку, що ще рано 36-літнього молодого чоловіка в архів здавати, що Павло Олександрович сприйняв із задоволенням. Адже у Богацьких з протоієреєм Ю.Й. Сіцинським були давні і приязні стосунки.

«Університетський Архів уже існував до мого приходу, тобто для нього було приділене приміщення просторе, ясне і вигідне для архівної праці, – пригадував Павло Олександрович, не вказуючи коли саме приступив до обов'язків. – Приміщення було вже прилагоджене для чималої кількості справ – широкі полиці вже були зайняті теками в переважаючій більшості Подільського Губернського Жандармського Управління і багатьох інших установ, як, наприклад, справами

Окружного Суду, Повітового Мирowego Суду, Консисторії і багатьох інших, які професор Огієнко вже встиг дістати для Університетського Архіву. Сюди ж були передані архіви Міністерств УНР та різних організацій та установ при їх ліквідації» [4, с.33]. А це були купи звезених, але нерозібраних документів. Від ректора Івана Огієнка отримав настанову негайно і енергійно взятися за облік і впорядкування документів. А крім того, як згадував, «... по суботниках разом з товаришами есерами (В. Левицьким та О. Величком) військовими двоколками перевозив архіви різних установ міста Кам'янця (до університетського архіву. – В.П.)» [4, с.333].

Він не тільки розбирав, описував, а й досліджував окремі документи. У числі 95-му газети «Наш шлях» за 16 травня 1920 року вмістив статтю «З архіву Подільського губернського жандармського управління», в якій навів лист Лузера Штейнберга до редактора «Киевской мысли». Лист був перехоплений і разом із архівом Подільського губернського жандармського управління попав до Кам'янець-Подільського державного українського університету. Єврею Л. Штейнбергу приснився сон, а він твердив, що це було наяву, ніби до нього двічі з'являвся «посол Божий» Давид Гамайлах і повідомив, що скоро буде тільки 2 імперії – Російська на чолі з Олексієм Миколайовичем, та Єврейська, яку очолить він, Л. Штейнберг, але під іменем Бен-Аріель. Лист датований 8 червня 1916 р.

Подав це Павло Богацький з невеликим коментарем. У зв'язку зі святом єврейства – створенням самостійної держави в Палестині – у різних легендах, пророцтвах, снах, переказах та інших формах проявлялося прагнення євреїв мати власну державу і краще життя. Він і навів один зразок таких інтуїцій. А завершив думкою: «Якою дорогою сей лист попав не до редакції «К. М.», а в контррозвідчий відділ Штабу їх армії – зрозуміло... Справа не велася, а, напевне, все зроблено простіше – автора певне запакували, куди Макар телят не гонив, і діло скінчено». Підписався – «П.Б.» [2].

У часописі «Слово», який редагував Никифір Якович Григорієв, П.О. Богацький вмістив листи до В.П. Затонського з Відня від революціонера Кіндрата Антоюка (він же – «Козак», «Антонов», «Пузиков») про «безцеремонне поводження В.І. Леніна з грішми партії і диктаторське поводження його взагалі». Лист був перехоплений жандармами і зберігався в архіві Подільського губернського жандармського управління. Лист засвідчує не просто гризню між більшовиками і меншовиками за кордоном, а діяння, що межували з криміналом. В. Ленін захопив якимось чином біля 60000 руб., які заповів РСДРП померлий член партії, і тратив не тільки на справи виключно більшовицького крила. «Тут есть все, – твердив дописувач, – и захват партийных денег, и расходование их на нужды ничего общего с партией не имеющие, и экспроприация, и шантаж, и обвинение в провокации членов неугодных Ленину» [3, с.2].

Питання обговорювалося на пленумі закордонного ЦК РСДРП. Йшлося навіть про виключення Леніна з партії. Однак обмежились тим, що заставили його розпустити більшовицький центр і закрити газету «Пролетарій»...

П.О. Богацький знайшов аналогію між подіями 1911 і 1920 року: «Між згаданими в листі і тими, що ми є свідками, ріжниця немає ані жодної, зміну робить лише масштаб», – натякає автор публікації на безчинства, які чинили більшовики під керівництвом В. Леніна стосовно України в 1917-1920 рр. [3, с.3].

За матеріалами багаточисельних жандармських донесень і слідчих справ намагався розібратися в причинах тогочасного безладдя і руїни. Одну з таких руйнівних сил побачив у солдатах – дезертирах, які, блукаючи з одного кінця «матушки Росії» в другий, вміло «не доїжджали» до своїх частин, чинячи грабежі, безпорядки.

Він став учасником і свідком багатьох подій у столичному Кам'янці. З поверненням у травні 1920 р. до Кам'янця-Подільського українського війська став

Кам'янецьким повітовим комісаром, організовував життєдіяльність складного у політико-економічному відношенні мікрорегіону. Часто публікувався в тогочасній періодиці. У числі 107-му «Нашого шляху», зокрема, вмістив розлогу рецензію на появу літературно-наукового журналу університетського студентства «Нова думка», в якій дорікнув професурі та ректору Кам'янець-Подільського державного українського університету за неувагу і байдужість до нового видання.

У листопаді 1920 року разом з відступаючими частинами Дієвої армії УНР покинув назавжди рідну Україну. «В Гусятині, перед переходом кордону, – згадував Павло Олександрович, – зійшлася громада подолян і тут під акомпанемент скрипки Н.Я. Григоріїва і під керівництвом п. Рошаківського заспівали востаннє на своїй землі сумного-сумного «Бурлаку» Грінченка...» [4, с.349].

Надалі був Відень, Прага, Німеччина і, нарешті, – Австралія. Здобувши ступінь доктора філософії, П.О. Богацький був співробітником Українського соціологічного інституту, в якому завідував Кабінетом шевченкознавства, підготував низку праць про життя і діяльність Тараса Шевченка, став членом Наукового товариства імені Т. Шевченка в Австралії. Там і помер 1962 року. В Україну повернувся наприкінці 90-х років ХХ ст. низкою публікацій – статей, повістей, спогадів.

У лютому 1920 року до університетського архіву була передана судова справа Устима Кармалюка з архіву Подільського окружного суду, інші документи. Варто зазначити, що, залишившись Головноуповноваженим уряду УНР в окупованому польськими військами Кам'янці-Подільському, ректор університету Іван Огієнко протягом листопада 1919 – квітня 1920 рр. не раз вирішував найбільш невідкладні питання охорони пам'яток історії і культури. Зокрема, 15 лютого 1920 року на засіданні Комітету при Головноуповноваженому розглянув клопотання Подільського товариства охорони пам'яток старовини і прийняв рішення виділити 26650 крб. на перевозку архівів губернатора, губернського статистичного комітету, повітової міліції [17].

У такий спосіб колектив викладачів Кам'янець-Подільського державного українського університету 1919-1920 років долучився до врятування архівів губернських установ та організацій, ліквідованих у ході революції, а також архівних документів низки урядових установ УНР у момент їх виїзду в еміграцію.

Аналіз фактів дає підстави стверджувати, що ще задовго до встановлення на Поділлі й Україні більшовицької влади важливих заходів для врятування архівів установ і організацій, приватних осіб вжили державні органи і громадські організації Української Народної Республіки. За ініціативи викладачів Кам'янець-Подільського державного українського університету у Головному управлінні мистецтва і національної культури був створений відділ охорони пам'яток старовини і мистецтва, у його складі – архівна секція, які очолив декан історико-філологічного факультету університету професор Пилип Васильович Клименко. Сформована ним комісія підготувала проекти нормативно-правових актів, у тому числі й закону «Про охорону пам'яток старовини і мистецтва».

Важливу місію збору архівних документів і концентрації їх в університетському науково-дослідному архіві виконав колектив університету на чолі з ректором професором І.І. Огієнком та університетський архіваріус Павло Олександрович Богацький, виходець з Дунаєвеччини.

Так закладались організаційно-правові підвалини одержавлення, реорганізації архівної справи, її централізації, створення архівних управлінських органів.

Хоч перемога більшовицьких сил привела до втрати напрацювань, все ж зусилля і досвід їх авторів не пропали даремно. Активісти – пам'яткоохоронці, архівісти і музейники – продовжили боротьбу за врятування архівів у нових політичних умовах.

Список використаних джерел:

1. Архівна справа на Хмельниччині : зб. док., матер. і світлин / [упорядн.: Л.В. Бернадська, О.М. Завальнюк, В.Г. Байдич та ін. ; редкол.: Л.В. Баженов та ін.]. — Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст-2», 2012. — 416 с.
2. Богацький П.О. З архіву Подільського губернського жандармського управління / П.О. Богацький // Наш шлях. — 1920. — 16 трав. — №95. — С. 3.
3. Його. Ленін в освітленню його партійних товаришів / П. Б. // Слово. — 1920. — 11 листоп. — Ч. 37. — С. 2-3.
4. Його. З пережитого: спогади // Архіви / упоряд. Л. Богацький. — Сідней (Австралія), 2003. — С. 249-368.
5. Волкотруб Г.К. Роль П.В. Клименка у справі охорони пам'яток старовини і рятування архівів на Поділлі (1919-1924 рр.) // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів національного архівного фонду України : наук. зб. — Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2012. — С. 336-344.
6. До охорони військово-історичних пам'яток // Слово. — 1920. — 12 листоп. — Ч. 38. — С. 4.
7. Завальнюк О.М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1921 рр.) : монографія / О.М. Завальнюк. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. — 644 с.
8. З університетського життя. Передача архівів університету // Боротьба. — 1919. — 12 листоп. — Ч. 8. — С. 4.
9. Енциклопедія історії України. — К. : Наук. думка, 2003. — 682 с. : іл.
10. Прокопчук В.С. Павло Богацький — учений, краєзнавець / В.С. Прокопчук // Історія України. Маловідомі імені, події, факти : зб. статей. — К. : Рідний край, 1999. — Вип. 9. — С. 357-363.
11. Його. Павло Богацький — повернення в Україну / В.С. Прокопчук // Вільна думка. — Сідней (Австралія), 2000. — Ч. 1-2. — С. 14-15.
12. Його. Два села — одна доля / В.С. Прокопчук. — Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2001. — 272 с. : іл.
13. Його. Павло Богацький: повернення в Україну / В. Прокопчук // Архіви / упоряд. Л. Богацький. — Сідней (Австралія), 2003. — С. 8-19.
14. Його. З історії архівної справи на Дунаєвеччині // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів національного архівного фонду України : наук. зб. — Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2012. — С. 66-80.
15. Старенький І.О. Розвиток архівної справи на Поділлі в ХІХ — на початку ХХ ст. / І.О. Старенький // Сучасні засоби збереження документів та нові методологічні підходи до наукових досліджень і застосування документів національного архівного фонду України : наук. зб. за підсумками всеукр. наук.-практ. конф. 20-21 верес. 2012 р., м. Кам'янець-Поділ. — Кам'янець-Поділ. : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2012. — С. 86-91.
16. Українська старовина : орган комісії для охорони пам'яток старовини і мистецтва при Головному управлінні мистецтва і національної культури. — Кам'янець, 1919. — Ч. 1. — С. 9.
17. Хроніка // Наш шлях. — 1920. — 21 лют. — Ч. 35. — С. 2.

This article examines the role of collective Kamenets -Podilskiy Ukrainian State University staff in the development of public monuments conservation, and most of all archival documentary heritage in the 1919-1920 years, very complex and dramatic period of establishing independent Ukrainian People's Republic.

Key words: Kamenets-Podilskiy, university, document, archive conservation of antiquities.

Отримано: 11.0.2015 р.